

YUSUF ZİYA [ORTAÇ]'IN “NÖBETÇİ VE YILDIZ” ADLI ŞİİRİNİN ALMANCA TERCÜMESİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME

Ömer SELİM

Türk- Alman münâsebetlerinin ikinci Meşrûtiyet'le kazandığı canlılık ve hareketlilik sadece askerî ve siyasi sahalarla sınırlı kalmamış, kültüre ve bunun tabii neticesi olarak edebî sahaya da sıçramıştır. Sonraki yıllarda cereyan eden 1. Dünya Savaşı'na Türkiye'nin Almanya'nın yanında müttefik olarak katılması ise bir minnet borcunun vicdânî zorlamasıyla da olsa Alman matbuâtında Türk kültür ve edebiyatının kendisine geniş yer bulmasına zemin hazırlamıştır. Bu yıllarda Alman gazete ve dergilerinde Türkiye'de olup biten hadiselerle geniş yer ayrılması, Türk kültür ve medeniyetine dâir inceleme, araştırma ve tamamı övücü bir karakter arz eden fikrî yazılara yer verilmesi, bu gazete ve dergilerin bazı sayfa ve köşelerini Türkçe-Almanca olarak tanzim etmeleri, hatta bununla da iktifa etmeyip her iki dille veya sadece Osmanlı Türkçe'siyle tanzim edilmiş ilaveler ya da müstakil nüshalar çıkarmaları, Türk edebiyâtına ait eserlerin çokça Almanca'ya tercüme edilmeleri o yıllarda sıkça rastlanılabilen ve doğrusunu söylemek gerekirse hiç de yadırganmayan hadiselerdir. Ancak ister parça bazında olsun ister bütün bazında, bu yıllarda Türk Edebiyâtından yapılan tercümelerde edebî bir seçicilikle hareket edildiğini; edebi kıymeti yüksek eserlerin öncelikli olarak çevrildiğini söyleyebilmek de hayli güçtür. Ayrıca bu yıllardaki çeviri faaliyetlerinin güncel bir seyir takip ettiği ve bunun tabii neticesi olarak da Türk edebiyâtının büyük klasikleri yerine yeni çıkan edebî eserlerin Almanca'ya aktarıldığını biraz ihtiyat payı bırakarak belirtmeliyim. Benim burada üzerinde duracağım Yusuf Ziyâ [Ortaç]'ın “Nöbetçi ve Yıldız” adlı şiirinin çevirisi de yukarıda zikrettiğim seçicilik gözetilmeden gerçekleştirilmiştir. Bu tercüme *Berliner Tageblatt* gazetesinin Türkçe ve Almanca olarak çıkarılan haftalık ilavesinde mütercimi belirtilmeden neşredilmiştir. Sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek, her iki dil ve edebiyâtı iyi bilenlere mukayese imkanı verebilmek için şiiri Almanca tercümesinin tam metniyle birlikte ve tercümesinin başında adı geçen derginin redaksiyon heyeti tarafından yapılmış kısa açıklamayı Türkçe'ye aktararak buraya almayı lüzumlu buluyorum.

“Yusuf Ziya Bey Türkiye'nin en genç şairlerinden biridir. 'Nöbetçi ve yıldız' [adlı] şiiri kısa bir süre önce 'Türk Yurdu' dergisinde neşredilmiştir.

* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Burada neşredilen çevirisinin [ise] hiçbir edebi değeri yoktur; milli vezin ve kaşfiye ile kotarılan Doğuya has imajlarla bezeli Türkçe orijinal[ının] güzelliğini aksettirmekten uzaktır. Yine de okuyucularımıza Türk şiirinin bu genç şairinin ilk denemesini sunuyoruz.”

Yusuf Ziya Bey'den:

Die Schildwache und der Stern¹

Des Abends Dunkel sank aufs müde Meer,
Und mit ihm kam die Stille./ Schlaf befiel
Den Wind./ Der Mont scheint ein Perlmutterfächer in
Der Hand der Nacht./ Die stummen Wasser sind
Das Traumheim jetzt des goldenen Himmelsvolkes./
Rings Einsamkeit. Ein Schatten nur dort fern./
Ein Krieger, der ins Weite lauscht, ein Held./
Kein Laut. Ein kleiner Stern nur winkt herab/
Und murmelt: Krieger, treuer Sohn der Fahne./
Was gibt es neues? Dich zu sehen, kam ich./
Du kannst nach deinem Dorf mich alles fragen./
Ah. ich verstehe! Deine Augen kennen,
Nur eins:/ ihr Bild, das Bildnis der Geliebten!/
Als neulich abends heim vom Dreschplatz kehrten
Die jungen Mädchen./ hab' ich sie gesehen./
Ihr sonst so rosiges Gesicht war bleich./
Die Mädchen sangen neben ihr ein Liedchen./
Nur sie, tief traurig./ weint heisse Tränen./
Ich rief ihr zu: Du Mädchen aus dem Dorfe,
Warum sind deine Augen traurig wie/
Der regenreiche Herbst?/ Sie schluchzte wie ein Vogel.
Ach, rief sie, keine Nachricht!/
Schon verstrichen
Fünf Monate. Dort weinten wir zusammen.
Hier sagten wir uns Lebewohl./ Er ging
Und nahm mit sich die Farbe meiner Jugend./
Seit jenem Tage warte ich jedoch
Kein Brief ist mir bis heute angekommen./
Bei diesen Worten floh mein heiterer Mut,
Ich wurde blass./ Auf meinen Lippen lachte

¹ Metindeki (/) işaretleriyle gösterilen bölünmeler metnin aslında mevcut olmayıp Türkçe orijinalinden farklılık arzeden mısra düzeninin daha iyi anlaşılabilmesi için tarafımdan konmuştur

Ein Seufzen, als ich ihr zur Antwort gab:
Ich schwöre dir aufs Haupt der Nachtsultanin./
Du liebevolle Blume, Herzensweise./
Ich werde deinem Liebsten finden. Ruhig!
Sei unbesorgt! Sag' alles, was du ihm
Zu sagen hast. Durch mich wird er es hören./
In ihrem Aug' die Träne hat gelächelt.
O ferner Stern; so sprach sie, dieses Mädchen
Hier unten will für dein Heil gerne beten./
Bring' meines Herzens Gruss ihm, das ist alles.
Worum ich bitte./ Nimmermehr vergesse
Er seine Aischeh. Mehr mit mir nicht not./

Der Krieger ist erblasst. In seinen Augen
Verbrannt ein Schatten./ Seine rauhe Stimme
Klang auf zum Himmel:/ Ferner Stern, dein wort
Füllt mir das Herz mit zitternder Bewegung./
Mir den der Tod bisher selbst unbewegt liess./
Schau gut herab! Hier sind die Dardanellen./

Jeder Soldat ist hier ein stählern Fort./
Wir leben Tag für Tag mit Blitz und Feuer./
Jedoch der Feind wagt sich nicht mehr zu zeigen./
Sag' meiner kleinen Aischeh, ohne Bangen
Soll meiner sie gedenken./ bis wir einst
Uns wiedersehn./

Ein Krachen, fürchterlich./
Erschüttert da die Luft. Ein Feuerschein
Flammt plötzlich auf./ Der junge Held stürzt nieder,
Blutüberströmt/

Ein irres Lachen schallte von dem Stern:/
... Jetzt warte nicht auf Nachricht mehr, du Mädchen
Im fernen Dorf! Begrab' in deinem Herzen
Des Liebsten Bild./ Ich selbst verlasse diesen
Trostlosen Himmel./ Und er fiel, der Stern,
Wie eine Träne, todbetrübt, vernichtet/

Der Bote in der Höhe ist kein Stern mehr./
Als Schnuppe stürzt' er durch die Finsternis./
Liess eine melancholisch weisse Spur/

Noch hinter sich und ist verlöscht. . .²

Nöbetçi ve Yıldız

*Sükûn indi karanlıkla yorgun denize,
Ufuklarda uğuldayan rüzgar uyudu.
Ay gecenin elinde bir sadef yelpaze.
Ölgün sular gök halkının rüyâli yurdu . . .*

*Her yer tenhâ . . . Uzaklarda bir gölge yalnız.
Semâları dinleyen bir kahraman nefer;
Hiçbir ses yok . . . Sâde gökten küçük bir yıldız
Sesleniyor: - "Ey bayrağa şan veren asker
Ne var ne yok? Seni görmek için geldim ben.
Sor köyüne âit benden her ne istersen ! . .*

*Âh anladım, gözlerinde yalnız bir şey var.
Yalnız onun, nişanlının sönmez gölgesi!
Geçen akşam harmanlıktan dönerken kızlar
Gördüm onu, pek solmuştu pembe çehresi.*

*Bütün gençler söylüyordu yanık bir şarkı.
Yalnız siyah bir sessizlik içinde yorgun,
Hazin hazin ağlıyordu nazlı yavuklun! . .
Dedim: "Nen var, ey köylü kız, gözlerin tıpkı
Yağmur dolu bir sonbahar gibi mükedder?"
Bir kuş gibi huçkırdı: "Âh, yok hiçbir haber,
Beş ay oldu . . . İşte burda biz ağlaştık,
Bu çeşmenin karşısında vedâlaştık! . .
Gitti bütün gençliğimin rengini yolup,
O gün bugün bekliyorum yok hiçbir mektup! . ."*

*Neşem soldu, rengim uçtu, ümidim öldü,
Dudağımda bir karanlık inilti güldü:
"Ey sevdâli kar çiçeği, ey kalbi yetim,
Ey sultânın başı için bil ki ahdettim,
Nişanlımı bulacağım, merâk etme sen,
Söyle, ona anlatırım her ne istersen! . ."
Gözlerinde yaşlar güldü: "Ey uzak yıldız!
Duâcıdır yer yüzünde sana bu genç kız;*

² Wochens-Ausgabe des Berliner Tageblatts, nu: 37, 12 Eylül 1916, s. 30.

*Bir selâmcık götür benden budur niyâzım.
'Ayşe 'sini unutmasın . . . Ancak o lâzım!'*

*Asker soldu, gözlerinde bir gölge yandı.
Gürüldeyen sesi göğe doğru uzandı:
- "Uzak yıldız! . . Ben ölüme karşı gülerken
Çarpıntıyla doldu kalbim bu sözlerinden.*

*Dikkatle bak, Çanakkale bu gördüğün yer,
Bir çelikten kale gibi burda her nefer!
Yıldırımlar, ateşlerle her gün çarpıştık,
Fakat düşman çıkamıyor meydana artık!
"Allah Allah" diye her gün titretip arşı,
Süngümüzle durduk yedi düvele karşı!
Şimdi sonra ölsem bile gam yemem asla! .
Böyle günde hiç gelir mi hatıra sıla?
"Ayşecik"e söyle beni merak etmesin
Kavuşuruz*

Birden bire göklerde derin

*Bir gürültü dalgalandı, bir alev yandı,
Kan içinde genç kahraman yere uzandı!
Şaşkın, deli bir kahkaha koyverdi yıldız:*

*- "Artık haber bekleme, ey uzaktaki kız!
Nişanlının havâlini kalbine göm sen,
İşte ben de kaçıyorum bu ıssız gökten!*

*Bir göz yaşı gibi düştü perişân, harâb
Uzak muhbir yıldız değil şimdi bir şehâb!
Arkasında hafif beyaz bir yol göründü,
Biraz koşup karanlıklar içinde söndü! .³*

Bir şiiri taşıdığı bütün anlam ve duygu zenginliğiyle, tonal değerleriyle, çağrışıma dayalı alt yapısıyla tam olarak bir başka dile aktarmak mümkün müdür ya da ne kadar mümkündür? Şiirin yazıldığı ana dil ve tercüme edildiği kaynak dile en hâkim insanlar tarafından, en bedî bir dikkatle, en titiz bir çalışmayla yapılmış

³ Yusuf Ziya [Ortaç], "Nöbetçi ve Yıldız", Türk Yurdu, Cilt: 9, nu: 7, 3 Kânun-ı Evvel 1331/ 15 Aralık 1915, s. 2871. Bu şiir daha sonra şâirin *Akından Akına* adlı şiir kitabında yer almıştır. Bkz. Yusuf Ziyâ [Ortaç], *Akından Akına*, Hilâl Matbaası, İstanbul 1332, s. 8.

bir çeviride bile bir takım kayıplar söz konusu değil midir?Veya en kısır bir şiir dahi tercüme edildiği kaynak dilde bir takım anlam veya çağrışım zenginlikleri kazanabilir mi? Şiir tercümesiyle ilgili bu ve benzeri soruların bugüne kadar herkesin itirazsız kabul edebileceği kesin cevapları ne yazık ki bulunamamıştır; belki de hiçbir zaman da bulunamayacaktır. Egon Schwarz, şiiri tercüme meselesiyle birlikte ele alarak ünlü, “*Poesie ist, was verloren geht, wenn man es übersetzt. (Şiir, tercüme edildiğinde kaybolan şeydir.)*” tanımlamasını yapmıştır. Bu meseleye böylesine muhalif, hatta yasakçı yaklaşanlar olduğu gibi müsbet yaklaşanlar da vardır. Bu görüşleri burada teker teker ele alıp değerlendirmesini yapma imkanına sahip değilim. Zaten böyle bir değerlendirme de bu yazının gaye ve hududunun dışındadır. Bu arada şiir tercümesine muhalif olan ve bunun imkansızlığından bahseden insanların her zaman var olageldiği,ancak bu muhalif tavırların hiçbir zaman bir yasak anlamına gelmediği, yıllardan beri dünyanın her yerinde şiir tercümeleri yapılmakta olduğu da bir gerçektir. Bu küçük hatırlatmadan sonra sanırım tercüme metinle ilgili bazı ayrıntılara dikkati çekebilirim:

Tercüme metnin tamamı gözden geçirildiğinde başlıca iki özellik göze çarpmaktadır: İlk olarak bazı mısraların tercümesi esnasında şiirin aslında olmayan kelimelerin ilâve edilerek metinde bir anlam zenginliği sağlanması, ikinci olarak da bazı mısralardan kelimeler hafzetmek suretiyle anlamın daraltılması.

Metinden de anlaşılacağı gibi çeviri esnasında şiirin orjinalindeki nusra düzeni ve estetik keyfiyetin aktarılması üzerinde kâfi derecede titizlik gösterilmemiştir. Türkçe orjinalindeki mısraların birkaç istisna dışında büyük bir ekseriyetle tamamlanmış cümleler olmalarına mukabil, tercüme metindeki mısraların büyük bir ekseriyeti anjambman bir görüntü sergilemektedirler. Tercüme metindeki sıralanma bazen Türkçe'dekinin tam tersi şeklinde tezahür etmiş yukarıda italik olarak verdiğim mısralarda olduğu gibi orjinalindeki sıralanma bozularak sonra gelen mısra önce tercüme edilmiştir. Bu durumu Almanca'nın gramatikal hususiyetleri ve cümle yapısının Türkçe'ninkine göre hayli farklı olmasıyla izah etmek mümkün olabileceği gibi mütercimim bu dillerden biri veya her ikisi üzerindeki zaafıyla da izah etmek mümkündür.

“*Ölgün sular gök halkının rüyâlı yurdu*” mısraının “*Die stummen Wasser sind/ Das Traunheim jetzt des goldenen Himmelsvolkes(Ölgün sular altın gökhalkının rüya yurdu)*” şeklinde,“*Sükün indi karanlıkla yorgun denize*” mısraının “*Des Abends Dunkel sank aufs müde Meer./ Und mit ihm kam die Stille (Akşamın karanlığıyla yorgun denizin üzerine sükün indi)*” şeklinde çevirilerek şiirin orjinalinde olmayan *akşam* ve *altın* kelimeleri tercümeye katılıp bir zenginlik sağlanmıştır. Bunlar mütercimim Alman diline iyi hakim olduğuna delil olarak gösterilebilir de “*Ufuklarda uğuldayan rüzgar uyudu*” mısraının sadece “*Schlaf befiel/Den Wind (Rüzgar uyudu)*” şeklinde tercüme edilmesi gibi metinde sık sık karşılaşılan tercüme zaafı bu hakimiyet konusunda bazı şüpheler

uyandırmaktadır. Üstelik bu tip zaafllara tercüme metin boyunca sıkça tesadüf edilmektedir.

Ayrıca aşağıdaki mısralar şiirin Türkçe aslında yer almalarına rağmen, tercüme edilirken çıkarılmışlardır:

“Allah Allah” diye her gün titretip arşı,

Süngümüzle durduk yedi düvele karşı!

Şimden sonra ölsem bile gam yemem asla! .

Böyle günde hiç gelir mi hatıra sıla?

Mısraların taşıdığı İslamî çağrışımlar ve tercümenin tamamına yakına yakını Hristiyan bir okuyucu kitlesine takdim edildiği göz önüne alınarak bu mısraların dinî bir endişeyle tercüme edilmediği düşünülebileceği gibi, mütercimnin nida kelimelerini tercümede acze ya da tereddüde düşüp bu mısraları çevirmekten vazgeçtiği de düşünülebilir.

Şiiri Almanca'ya kimin çevirdiğinin belli olmadığını yukarıda belirtmişim. Ancak tercüme metinde sıkça karşılaşılan anlam daralmaları ve ifade zaaflları bu tercümenin iki dilden birini şu veya bu şekilde öğrenmiş, fakat edebî alt yapısı zayıf bir kimse tarafından yapıldığı intibamı bırakmaktadır.

